

Köszöntések

BARTÓK MIKLÓS

a Bornemisza Péter Társaság elnöke

Szeretettel köszöntöm a rendezvény elnökségét, szervezőit, az előadókat és a hallgatóságot. Köszönöm a Bornemisza Péter Társaság és az ausztriai Semmelweis Orvos Egyesület elnökségének a nevében a meghívást.

A Bornemisza Péter Társaságot ötvenhárom évvel ezelőtt, 1960-ban alapította Szépfalusi István evangélikus lelkész, író és társadalomtudós. A társaság a magyar kultúra elmélyítésére, terjesztésére és a kulturális élet támogatására alakult, és Bornemisza Péter szellemében kívánta kifejteni tevékenységét.

Az utóbbi évek meghívottai közül – akik felejthetetlen előadásokkal ajándékozták meg a BPT közönségét – csak azokat emelem ki, akik előadásuk témája révén ehhez a mai rendezvényhez valami módon kapcsolódnak. Itt említhetem többek között: Kőszeghy Pétert, Szentmartoni Szabó Gézát, Bartók Istvánt, Szabó T. Attilát és Szörényi Lászlót – nekik köszönhetően alakult ki erős vonzalmunk a XV. és XVI. századi irodalom és művészet iránt.

„Aki valamilyen beszédbbe kezd (vagy tevékenységbe fog) a siker reményében nem teheti azt jobb és helyesebb sorrendet követve, minthogy Istennel kezdi, és Istennel fejezve be pihen meg” (idézet Matheus Dresserus *Retorikája* négy könyvének egyikéből). Ezt a gondolatot érzjük tetten Bornemisza Péter *Magyar Elektrájában* is: a Mester az elveszett isteni értékek hordozója és ismerője. Tanítványát, Oresztészt arra neveli, hogy tanítványa Istentől kapta azokat a képességeket, amelyekkel megbosszulhatja a király halálát, és visszaállíthatja a régi, igazságos, Istennek tetsző rendet. A zsarnok hatalmaskodók és trónbitorlók iszonyatos károkat tudnak okozni a közösségekben, szétverhetnek településeket, tönkretelhetnek országokat, megsemmisíthetik a kisebbségi lakosságot, akár egy egész civilizációt is elsüllyeszthetnek. A pusztulás után a szellemi újjáépítés a mesterekre vár, akik kiássák az ősi tekerceket, megkeresik a régi könyveket, begyűjtik az elkallódott, értékes, pozitív meméket, és természetesen felnevelik és kiképezik az Oresztészeket, és elindítják őket egy, az elpusztultnál is tökéletesebb világ felépítésének az útján.

Szabó T. Attila szerint Lencsés György *Az egész orvosságról való könyve* „megőrzött számunkra egy hadak által szétrombolt, időben elsüllyedt világot: a XVI századi magyar tudományos gondolkodást. Ez az alkotás az elmúlt évszázadok során bűvópatakként formálta tovább azt az ismeretrendszert, mely végül a jelenkori tudomány napfényes és viharos tájaira vezetett”. Ilyen mestereknek ismertük meg társaságunk előadóit, és azt kívánom, hogy ez a rendezvény is ilyen irányba formálja a kutatókat.

Átböngészve a mai előadások tartalomjegyzékét alig találtam olyan címet, amelyről ne lehetne feltételezni, hogy magyar-osztrák (bécsi) vonatkozása ne volna. Ezért gondolataimmal képzeletben óvatosan visszahúzódok a régi bécsi egyetemre, ahol Sylvester János 1542-től 1544-ig a héber és a görög nyelv tanáraként működött. „Sylvester az első magyar nyelvtan szerkesztője, a magyar nyelv tudatos művelője volt” – írja róla Bartók István. „Szinte Sylvester az egyetlen, aki össze tudta egyeztetni ragaszkodását az évezredes latin hagyományokhoz, valamint hazájának és anyanyelvének a felfedezés izgalmaival átfűtött szerelmét” – írja Szörényi László Bartók István kutatásaira utalva.

A későbbiek során a reformáció hatására sokan elfordultak Erasmus előkelő kulturális eszméitől, és a latin helyett magyar anyanyelvükön kezdték művelni a tudományokat és az irodalmat. Tizenhárom év múlva (1558-ban) a bécsi görög tanszéken Georg Tanner, a híres grécista (görög) professzor, Szophoklész-szemináriumot tart tanítványainak; közöttük van Bornemisza is. Gregor Tanner együtt hallgatta Zsámbéki Jánossal (Johannes Sambuculus) 1551-ben a Wittenbergi Egyetemen Philipp Melanchton Szophoklészről tartott előadásait. Zsámbékit – II. Miksa és majd II. Rudolf császári udvari orvosát, a híres Emblémás könyv (*Emblemata*) szerzőjének életútját – Fortuna segítette. Bornemisza sorsáról ugyanezt állítani merész túlzás lenne.

Zsámbéki diáktársa, Tanner professzor ismertette meg Bornemiszával Melanchton szigorú morális-etikai nézeteit, és tanártársaival közösen biztatta őt a magyar nyelvű *Tragédia* megírására. Néhány példa Melanchton tanaiból, amelyet Bornemisza átvesz és *Tragédiájában* következetesen ismétél:

- az ördög mesterkedése következtében egyetlen ember bűne az egész birodalom (világ) pusztulását hozhatja magával;
- a bűnösök felelőségre vonása, ha késve is, de bekövetkezik;
- a bosszúállást pedig Istenre kell hagyni.

Bornemisza Péter a darabot 1558. június 12-én, Ferdinánd király császárrá való koronázásának tiszteletére készült bemutatni, a régi Bécsi Egyetem előtti téren. Nem tudni biztosan, hogy az előadás megvalósult-e. Az viszont tény, hogy 453 évvel később a BPT színi csoportja bemutatta a *Magyar Elektrát*, Bécsben. Ha viszont a kutatások bebizonyítanák, hogy mégis volt 1558-ban bemutatódó, akkor mi szívesen lemondunk az elsőbbség jogáról.

Kívánom, hogy a tudományos értekezés eredményes és sikeres munkát végezzen. A rendezvény bezárását megelőlegezve, a *Magyar Elektrából* idézve, pedig a következőket kívánom: „Az Úristen vigye kigyelmeteket haza nagy békességgel és tartsa meg kigyelmeteket nagy sok esztendeig jó életben az örökké való üdvösségetekre.”

BIRTALAN IVÁN

az Ausztriai Semmelweis Orvos-egyesület elnöke

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm – jelenleg Tokióból – a Lencsés-emlékelőadás résztvevőit. 1988-ban a Budapest–Tatabánya-tengely mentén, mint a megyei kórház főigazgató főorvosa, Vér Andrással a politikai ellenállást legyőzve, megszerveztük a Magyar Orvosi Kamarát. 1990-ben, mint a MOK főtitkára, a „demokrácia menekültjeként” kerültem Bécsbe. Bécsben nevezett ki az államelnök, dr. Fischer, tudományos munkám elismeréseként professzornak.

Körülnézve, beilleszkedve láttam, hogy egyre több magyar származású vagy magyarokkal rokonszenvező orvos él Ausztriában, így barátaimmal elhatároztuk, hogy összefogjuk az itt élőket. Az Ausztriai Semmelweis Orvos-egyesület (Semmelweis Ärztenverein Österreich) 2004-ben alakult. Taglétszámunk hozzávéve tölegetesen 170 Ausztriában élő orvos, akik valamilyen szinten beszélnek a magyar nyelvet, és kötődnek a magyarsághoz. Sebastian Reischle német bőrgyógyász, Michael Neumann osztrák szülész főorvos is tagjaink sorába lépett. Üléseink alkalmából többnyire az előadások is magyar nyelven folynak. Kivétel ritkán van, amikor a szaknyelvet az előadók csak németül ismerik.

Az alapító tagok mindegyikét nem kívánom felsorolni, de többen tudományosan minősített orvosprofesszorok, a teljesség igénye nélkül: Pávó Imre, Gyöngyössi Mariann, Tepper Gábor, Fürst Gábor, Mester-Tonczar László (AKH), Dunky Attila stb. vettek részt az alapításban. Mindenképpen a neves kutatók, oktatók mellett meg kell említenem Csikos János fiatal orvost, aki mint titkár a legtöbbet tette a szervezés, mozgósítás, az alapítás terén.

Az első, körülbelül nyolc évben havonta vagy kéthavonta a gyógyszerállalatok támogatásával rendeztünk színvonalas

tudományos üléseket és társasági vacsora-összejöveteleket. Sajnos az új törvények a támogatásokat megnehezítik, így ritkábban tudunk tudományos összejöveteleket szervezni.

Továbbra is kívánjuk Ausztriában a magyar nyelvű gyógyító, kutató, oktató orvosok jó hírét öregbíteni, továbbképzésüket (amelyet az Osztrák Orvosi Kamara pontokkal elismer) és tudományos tevékenységüket támogatni, a magyar nyelv használatát elősegíteni. Tervezünk egy Regionális Akadémiai Központot, német nyelvterületen, amennyiben az MTA támogatja törekvésünket.

Köszönöm figyelmüket, és kívánok sok sikert az emlékelőadásokhoz.

FRANCESCO BISTONI

a Perugiai Egyetem rektora

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy részt vehetünk az első „Lencsés György Emlékelőadások”-on. Örömmel fogadtuk a meghívást, mivel ez hangsúlyozza a Perugiai Egyetem, amelyet képviselek, fontos szerepét az elmúlt századok során úgy az oktatás minőségében, mint a nemzetközi együttműködések terén, a széles tudományos együttműködés jegyében, hiszen közismert, hogy a tanárok és a hallgatók mozgása, utazása kulcsfontosságú az egyetemek minősítésében, és alapvető a tudomány fejlődésében, azaz a kutatásban és az oktatásban.

Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy a Perugiai Egyetem, alapításától fogva abban a távlatban nyilvánult meg, amelyet ma nemzetközinek nevezünk: egész Európából vonzotta a hallgatókat. Egyetemünket hivatalosan V. Kelemen pápa alapította 1308-ban, és rövidesen sikerült elnyernie az uralkodói elismerést is, amely az egyetem polgárai számára különleges helyzetet biztosított: mentesítette őket az adóktól, védte őket a megtorlásoktól, ezáltal is segítette a szabad mozgást, a mobilitást.

A Perugiai Egyetem 1355. május 19-én nyert uralkodói elismerést IV. Károly császártól, aki akkoriban Pisában tartózkodott, és ott fogadta Perugia város előkelő követeinek egy csoportját, közöttük a híres jogtudóst, Bartolo da Sassoferratót. Néhány évvel később, 1360 táján Perugia városa megalapította az egyik legrégebbi olasz kollégiumot, a Szent Gergely Házat (Casa di San Gregorio), ahol néhány helyet mindig fenntartottak az ún. „hegyentúli hallgatók” (*ultramontaniak*) számára, azaz azok számára, akik az Alpok túlsó oldaláról jöttek ide tanulni.

Perugiában, akárcsak a többi fontos olasz egyetemen, a külföldi hallgatók „nemzetek” szerint szerveződtek. Ez gondoskodott a társadalmi életük különböző területeiről, így a hitéletükről is. Ezt olyan oltárok igazolják, mint a tanárok és diákjaik által gyakran látogatott „*Német Nemzet*” (*Natio germanica*) oltára vagy a *Francia Nemzet* (*Natio gallica*) oltára a Santa Maria dei Servi templomban.

Perugiában a legrégebbi egyetemi épület (*Sapienza*) után, amelyet olaszul itt Régi Bölcsészetnek (*Sapienza Vecchia*) neveznek, a XV. és a XVI. század folyamán további kollégiumokat alapítottak, mint a Szent Jeromos Háza (*Casa di San Girolamo*, ezt Új Bölcsészetnek – *Sapienza Nuova*nak is nevezik), majd később a Bartolina és az Oradina Bölcsészeteket (*Sapienza Bartolina*, *Sapienza Oradina*), abból a célból, hogy megkönnyítsék az egyetem látogatását a messze földről érkezett hallgatók számára. Valóban, számos külföldi hallgató nevét olvashatjuk az *Universitas scholarium*ba és a *Natio germanica*ba beiratkozottak között. Még jelentősebbek a Perugiai Egyetem XV. század utolsó éveiben alapított levéltárában az olyan hallgatókra vonatkozó adatok, akik sikeresen be is fejezték itt tanulmányaikat, és itt szereztek meg a doktori fokozatot.

Az egyik ilyen anyakönyv számol be Fraxinus Gáspár magyar magiszter („*magistris Gasparis Fraxini hungari*” fokozatszerzéséről, aki korábban Páduában (Padova) tanult, majd Perugiában doktorált. Őt hazájában Szegedi Körös (Fraxinus) Gáspár néven tartják számon; olasz akadémiai tevékenységét Savoia Ubrizsy Andrea (2002) tárgyalta a római Sapienza Egyetem kiadásában megjelent *Rapporti italo-ungeresi nella nascita della botanica in Ungheria* című kötetében.

Gáspár doktor 1552-ben mutatkozott be Perugiában, a doktorok kollégiumában, Francesco Colombinál, a botanika professzoránál. Colombit akkoriban Platonként is emlegették ragyogó filozófiai képzettsége miatt. Érdemes itt kihangsúlyozni, hogy Perugiában a botanika éppen ezekben az években vált – igen rövid idő alatt – egyetemi előadás tárgyává. Gáspár doktor vélhetőleg tevékenyen hozzájárult a növénytani, botanikai ismeretek terjesztéséhez Olaszországból Magyarországra felé. Az sem lehet mellékes, hogy Gáspár doktor botanikatanára Perugiában a klasszikus görög műveltségéből eredő filozófiai tudásáról híres Colombi volt. A görögből származott ugyanis a korabeli modern tudományos nyelv.

Nem tekinthetünk itt el a nagy görög munkák akkoriban zajló újrafelfedezésének és lefordításának fontosságától, például Dioszkoridésznek a növények osztályozására vonatkozó munkájától, amelyet ebben az időben Itália különböző tájain dolgozó olyan olaszok fejlesztettek tovább, mint Pietro Andrea Mattioli például Dioszkoridész-köteteinek első modern kori kiadásában. (Mattioli később Gáspár doktor gyermekének keresztapja is lett).

Ezen a téren dolgozott még Castore Durante Umbriából (1529–1590), aki szinte évre pontosan Lencsés György kortársa volt, és 1587-től haláláig a római Sapienza Egyetemen oktatta az *In Simplicibus Medicamentis* tantárgyat, azaz a botanikát. Nekik köszönhetjük az első figyelemre méltó növényrendszerezéseket.

A reneszánsz tetőpontját jelentő évek új tudományos megközelítést hoztak, elvezettek a klasszikusok újrafelfedezéséhez,

különös tekintettel a klasszikus nyelveknek, például a görögnek az újrafelfedezésére. A görögöt használták a különböző szakterületeken, mint a botanikában, az anatómiában és általában az orvoslásban a fogalmak új meghatározásához. A könyvnyomtatás terjedése is fontos szerepet játszott, mivel lehetővé tette a megújuló tudás széles körben való terjedését, serkentette a fordítást, az ismeretek átadását (*transfer of knowledge*).

A tananyagok fejlődéséhez a Perugiai Egyetem jelentősen hozzájárult, ennek következményeként ebben az időben jelentős változások történtek. Erre mutatnak az egyetem fontos könyvtárai és a város jelentős magángyűjteményei is. Ezek közül külön említésre érdemes a humanista Francesco Maturanzio (1443–1518) a maga korában jól ismert, görög nyelvű könyvekben gazdag gyűjteménye, amely a tudós görögországi tartózkodásának, nyelvészeti és kéziratok iránti érdeklődésének az eredménye. Maturanzio – és fontos állandó férfiak – lázas tevékenységének köszönhető a tudás olyan fegyvertárainak az összegyűjtése is, mint például Mátyás király könyvtára, amely akkor a leggazdagabbak, legpazarabbak között volt Európában.

Az újjászületés korában, a humanizmusban gyökerező szellemi összhang és értelmi közösség kialakulásának, a közös klasszikus gyökerek újrafelfedezésének köszönhetően megszilárdultak Itália és Magyarország kapcsolatai. Ezeknek a gyökereknek köszönhető az első tudományos ismeretek, ezek serkentették a szellem embereinek a mozgását a különböző nemzetek között, fokozták a tudás iránti kölcsönös tiszteletet. A szándékoknak és az értékeknek ebből a közösségből sarjadt aztán ki az a közös szókincs, amely alkalmas volt arra, hogy újraértelmezze a közösség által megteremtett új tudást. A személyek mozgása, a tapasztalat és a tudás cseréje képezte az alapját annak, hogy új, hatékony eredmények születtek minden tudományterületen. Ez tükröződött az egyetemeken folyó munkában is.

Mély meggyőződésünk, hogy a tudományos együttműködés az eredményes tudományos kutatás alapja. Reméljük, hogy az első Lencsés-emlékelőadások is egy ilyen hosszú együttműködés kezdetét jelzik majd. Olyan együttműködését, amelyek országaink közös tudományos terveit, törekvéseit is mutatják. Hiszünk abban is, hogy a kölcsönös együttműködés idővel egyre eredményesebbé válik.

EGYED-ZSIGMOND IMRE

az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya (EMEOGYSZ) elnöke

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya, valamint a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem a fél évszázada folyó, Spielmann József, Orbán János és munkatársaik, valamint Péter H. Mária és Péter Mihály által fémjelzett, orvostörténeti kutatások, továbbá az ott őrzött Lencsés-kéziratok jogán és annak

reményében köszöntöm a magyar orvosi nyelv megőrzésén és fejlesztésén dolgozó társainkat, hogy történelmi tényeken alapuló megbeszélésük a mai, különös világunkban is érvényes, alkalmazható ötleteket eredményezzen.

Erdélyben, ahol az erőltetett román nyelvű gyakorlati oktatás megnehezíti az orvostudomány alapos megértését, az orvosi egyetemen és az egyre több, teljesen román személyzettel működő, betegellátó osztály gátolja a sikeres orvosi beavatkozást, a magyar orvosi nyelv jelentősége különleges értelmet nyer. Érthető, ha azt remélem, hogy ez az emlékülés, az anyanyelven folyó legbiztosabb megértés elvére hivatkozva tudatosítani fogja az európai tanácstevőknel a magyar orvosi nyelv alkalmazásának a szükségességét az orvosképzésben, illetve hangsúlyozza a beteg ember azon elemi jogának az igényét, hogy nyomorult állapotában anyanyelvén beszélhesen a rajta segíteni akarókkal.

Magyar nyelvű erdélyi szaklapunk, az *Orvostudományi Értesítő* igényli, és megfogalmazott célja, hogy megkedveltesse a kutatókkal a magyar orvosi nyelvet. Világjelenség, hogy ezzel a céllal a lap nemzetközi elismertsége még a közölt angol nyelvű összefoglalókkal sincs biztosítva.

Szakosztályunk már 2005-ben, a *Lencsés György – Ars Medica-díj* megteremtésével emléket állított az emberi test egészére kiterjedő első magyar nyelvű orvosi könyv szerzőjének, és elkötelezte magát a magyar orvosi nyelv művelésére. A Lencsés György-emlékérem és -oklevél a kiemelkedő erdélyi orvosi tevékenység évenkénti elismerését szolgálja, de ezzel a díjjal értékeljük az erdélyi orvosokat segítő külföldi kutatókat is. Első díjazottja Vizi E. Szilveszter akadémikus volt, ebben az évben Kata Mihály szegedi egyetemi tanár, az erdélyi gyógyszerészek és gyógyszerészeti oktatás nagy támogatója kapta az elismerést.

Köszönöm, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya is meghívást kapott a magyar orvosi nyelvről a Magyar Tudományos Akadémián szervezett ülésre. Mindannyian tudjuk, hogy a magyar orvosi nyelv művelése egy életen át folyó munka. Ehhez kívánok jó egészséget, sikeres tanácskozást.

LUIGI FRATI

a római LA Sapienza Egyetem rektora

Nagy örömmel nyújtom át üdvözetemet A *félezer éves magyar orvosi nyelv* emlékülés megnyitóján a 2013. évi *Lencsés György-emlékelőadások* közönségének.

Ma, végre, Európa újraegyesítésével, a tudósok és a tanítványok egy új nemzedéke különös figyelmet szentel a különböző országokat összekötő azon jellegeknek, személyiségeknek és viszonyoknak a tanulmányozására, amelyek összekapcsolják az itt élő különböző népeket és kultúrákat. Néhány évtizede még az akkor valós történelmi és politikai helyzet

értelmezése során Közép- és Kelet-Európa jórészt a „Vasfüggöny” túloldalának számított, és ezeknek a területeknek a történetét szükségszerűen úgy tekintették, hogy ez világnézeti elválaszt embereket és nemzeteket – mint ezt a magyar példa is mutatja – a nyugati emberektől és nemzetektől.

Ezért Olaszország és Magyarország egymástól távol állónak tűnt, annak ellenére, hogy fejlődésük számos szakaszában nagyon is közel álltak egymáshoz a középkortól egészen az új időkig, például a reneszánsz során olyan személyiségek révén, mint Anjou Mária királynő vagy Aragoni Beatrice, Corvin Mátyás felesége és a hírneves Hunyadi-ház.

A nagy humanista Mátyás király, akárcsak Lorenzo Magnifico Toscanában, igen gazdag politikai korszakot nyitott meg Magyarországon, amely a művészetek és az irodalom iránti érdeklődésben vetekedett minden kortárs reneszánsz európai udvarral.

Másik különleges történelmi pillanat volt példának okáért a XIX. századi forradalmak kora, amikor az olaszok és a magyarok határozottan és bátran küzdöttek együtt a népek szabadságáért, amikor az olasz „újjászületés” mintául szolgált más országok – különösen Magyarország – számára. Ezt az olasz értelmiség nagyra értékeli, és számon tartja a magyar és az olasz irodalom közös eszméit a nemzeti múlttól és műveltségről.

Ami az orvostudományt illeti, kijelenthetjük, hogy az első magyar – és más nemzetiségű – orvosok a középkorban Bolognában és Páduában (Padova), valamint Párizsban, majd később Prágában, Krakkóban és Bécsben tanultak. A magyar orvostudomány történetét az ország viharos története súlyosan érintette. A távoli kezdeményezéseket most figyelmen kívül hagyva, az első orvosi fakultást a XVIII. században alapították Pest-Budán, abban a városban, amely csak 1690-ben szabadult fel a török megszállás alól. Ezt követően a Habsburg Mária Terézia Magyarországon bevezetett fontos reformjainak köszönhetően az ország fokozatosan visszanyerte gazdasági és kulturális szerepét. Orvosegyetemén a XIX. század folyamán fokozatosan nőtt az oda beiratkozott különböző nemzetiségű – magyar, német, horvát, szlovák, szerb, román – hallgatók száma. Az orvostudomány magyarországi fejlődéséhez hozzájárult a Törvényszéki Orvostani Intézet felállítása (1793), valamint olyan megvalósítások, mint a kolera felszámolása a XIX. század első felében –, azaz egy olyan járványos betegség eltüntetése, amely Közép- és Kelet-Európa jelentős területein pusztított.

Az olasz és a magyar egyetemek együttműködése az orvostudományok terén folyamatos volt, kiegészítette egymást, és követte az európai irányzatokat a földrészt, az olasz félsziget és a Duna-medence történetének minden időszakában. Ebben a magyar Duna-medence számos folyamatnak, gazdasági, kereskedelmi, kulturális érdekeltiségnek központja volt. Mindez szoros kapcsolatokat teremtett a két ország között.

A mostani rendezvény egy újabb ígéretes alkalom a népeink közötti kapcsolat, a kölcsönös megismerés elmélyítésére. Régi gyökereken, régi baráti kapcsolatokon alapul népeink testvérisége, a művészetbeli és irodalmi vonzalmak, a különböző nemzeti önazonosságunk keretében kiépült közös hagyományaink.

A műveltség mai felgyorsult áramlása, a kulturális együttműködés most sok további lehetőséget nyújt új kapcsolatok kiépítésére, elsősorban az Európai Közösség zászlói alatt. Abban a közösségekben, amelynek értékeiben osztozunk, amelyek új kereteket teremt az országaink közötti kapcsolatok fejlesztésére.

LUDOVÍT GAŠPAR

Prednosta II. Internej kliniky LFUK a UN Bratislava

A szakmai közösség ebben az évben Kőrösi Gáspár orvos halálának 450. évfordulójára emlékezik. Kőrösi Gáspár írsaiból mára csak Nádasdy Tamás nádorral folytatott gazdag levelezése maradt fenn, amelyben részletesen lejegyzi a nádor feleségének, Kanizsai Orsolyának egészségi panaszait és tényszerű fizikai leleteit.

A meddőség kiváltó okaként Kőrösi a méhben keletkezett nagyméretű daganatot írja le, és ennek kezelését felvállalja. A továbbiakban részletesen taglalja az általa alkalmazott eljárásokat, és kifejti a daganat és a meddőség ok-okozati összefüggésével kapcsolatos elképzeléseit, illetve következtetéseit.

A korszak egészségügyi viszonyainak általános nehézségei ellenére, nem is szólva a fogamzást megelőző egyéb sajátos körülményekről, például a várandós arisztokrata nő életkoráról, megállapíthatjuk, hogy Kőrösi Gáspár gyógymódja végül is sikeresnek bizonyult, hiszen a nádor felesége egészséges gyermeknek adott életet. Kőrösi Gáspár tevékenysége azonban nem csak erre korlátozódott. Pozsony, mai szlovák nevén Bratislava (korabeli német és szlovák nevén Pressburg, Prešporok) városi orvosaként is működött. Akkor érte őt utol a pestisjárványban a halál (1563-ban), amikor Pozsony a Magyar Királyság fővárosa lett. A XVI. század közepétől kezdve egészen 1830-ig fővárosként Pozsony volt a legtöbb országgyűlés és kivétel nélkül minden királykoronázás helyszíne. Ez alatt a hosszú időszak alatt 19 királyt és királynét koronáztak meg itt, ezen kívül egy királynőt – Mária Teréziát.

KISS JENŐ

a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke

Él a magyar nyelvközösségben, egészen pontosan értelmiségi körökben már évszázadok óta egy fontos hagyomány: az anyanyelvvél való tudatos törődés értelmiségi hagyománya. Ennek a hagyománynak köszönhető, hogy sok-sok neves és névtelen írástudó áldozatos tevékenységével előkészítette, majd véghez is vitte a magyar írott nyelvi standard kodifikálását és a nyelvújítást, valamint a tudományok

maganyelvűségének létrehozását, megteremtve ezzel a magyar társadalom korszerűsítésének anyanyelvi feltételét. A mai rendezvény ennek a hagyománynak az örvendetes továbbélését bizonyítja.

A múlt, így a tudománytörténeti múlt nem a múltnak, hanem a jelennek és a jövőnek az alakító tényezője. Mi tagadás: benne jelenünk anyanyelvi tekintetben rászorulna a múlt bizonyos tanulságaira. Érdemes ebből a szempontból is hallgatnunk az előadásokat.

Kedves kötelességem, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében köszöntsem a tudományos ülést és minden résztvevőjét. Köszönöm a szervezőknek, hogy ezt a fontos rendezvényt megszervezték, hogy ilyen kitűnő körülményeket biztosítottak tanácskozásunknak. Sok sikert kívánok mindenkinek – akit illet – a magyar orvosi nyelv színvonala, működőképessége megőrzéséért folytatott tevékenységéhez. Mert tudvalévő: nostra res agitur!

KONDORA ISTVÁN

Sárvár polgármestere

Van-e annál nagyobb öröm és megtiszteltetés egy történelmi kisváros polgárai számára, mint a tudós professzorok lankadatlan érdeklődése városuk, történelmi emlékeik vagy jelentős tudósai iránt. A múlt bármelyik szűk szeletének vizsgálata azonban nem öncélú, hanem mai döntéseinknek megingathatatlan alapja, a nemzethez, a szülőföldhöz kötődés kiadhatatlan forrása.

Sárvár a XVI–XVII. század magyar történelmének meghatározó helyszíne. A Nádasdy család politikai, kulturális, gazdasági értelemben egyaránt a királyi Magyarország központjává emelte városunkat úgy, hogy európai mércével mérhető szellemi, tudományos teljesítmények születtek Sárváron. Szegedi Kőrösi Gáspár kiemelkedő személyisége a kornak és az általa megteremtett szaknyelv az orvoslás fejlődésének az alappillére. Nádasdy Tamás környezetében olyan nagyszerű személyiségek működtek ezen időben, akik ismerhették és elismerhették elméleti és gyakorlati munkáját, köztük említhető Dévai Bíró Mátyás, Sylvester János, Tinódi Lantos Sebestyén. A kor legjelentősebb mecénásai, a Nádasdyak két évszázadon keresztül pedig buzdító, alkotó közeget biztosítottak e kiváló teljesítmények megszületéséhez.

Szegedi Kőrösi Gáspár (és feltételezett munkatársa, Váradi Lencsés György) életének, munkásságának kutatása nem csak tudományos jelentőségű. Mindig fel kell tennünk a kérdést: vajon van-e üzenete, tanulsága ennek az életútnak a mi számunkra is. A válasz egyértelmű. Bár a körülmények, a lehetőségek mindig gátat szabnak az alkotó folyamatoknak, tudással, elszántsággal, együttműködő társakkal, a nehézségek leküzdésével célba érhetünk mindannyian. A minőségi munka, olyan teljesítményt eredményez, amely kiállja az idő próbáját, túlmutat a mindennapi küzdelmeken és általános érvényű.

NAGY MELINDA

a komáromi Selye János Egyetem Biológiai Tanszékének vezetője

A komáromi Selye János Egyetem Biológia Tanszéke nevében tisztelettel köszöntöm a Magyar Tudományos Akadémián 2013. október 18-án szervezett Lencsés György-emlékelőadások résztvevőit.

Sárvár néhány évvel ezelőtt már látóterünkbe került a Sylvester János-féle *Grammatica hungarolatina* kinyomtatásának 470. évfordulóján, amikor a sárvári Nádasdy-kastélyban rendezett konferencián emlékeztünk meg a XVI. századi magyarországi tudományosság eredményeiről. Üdvözljük Szabó T. Attila professzor úr kezdeményezését és egyszersmind a Beythe István Pannon Történeti Természetismereti Társaság tiszteletre méltó erőfeszítéseit, amelyek arra irányulnak, hogy a korabeli Magyar Királyság művelődéstörténetének meghatározó helyszínei, eseményei és személyiségei – akik műveikkel saját koruk európai kiválóságaihoz tartozva, az Oszmán Birodalom fenyegető szomszédságában is biztosítani tudták Magyarország helyét Európában – fennmaradjanak és jelen legyenek a mai magyar és nemzetközi tudományos köztudatban.

Váradi Lencsés Györgynek az *Egész orvosságról való könyv*, azaz *Ars Medica* című munkája nemcsak szakmai szempontból volt fontos a XVI. században, hanem azért is, mert mérföldkövet jelentett a magyar orvosi – és általában a magyar élettudományi – szaknyelv fejlődésében.

Míthogy a nemzetközi és az egyetemes magyar tudományosságban mindig is maga a nyelv – az anyanyelv, a tudományos nyelv és a nemzetek egymás közötti megértésének a nyelve – jelentette egyik központi kérdését, a Duna bal partjáról őszinte érdeklődéssel és a kisebbségi helyzetben élők többletérdekltségével, illetve az anyanyelvünk és az élő többnyelvűség melletti elkötelezettséggel követjük a rendezvény munkáját. A Selye János Egyetem Szlovákiában, sőt a Duna menti térségben az egyetlen magyar tannyelvű állami fenntartású egyetem, ugyanis léteben érintett és érdekelt az anyanyelvi oktatás sikerében, de a velünk együtt élő nemzetek nyelveinek és a világ tudományosságában meghatározó nyelveknek a megismerésében is. A tudományos rendezvényt azért is köszöntjük nagy örömmel, mert reméljük, hogy ez is hozzájárul a mind nehezebb helyzetbe jutó magyar nyelvű természettudományi oktatás és ismeretterjesztés megújításához, és ezzel nekünk, a Magyarország határain túl magyarul oktató és kutató természettudósoknak szintén segítségét tud majd nyújtani.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának elnöke

Mintegy félezer éve annak, hogy az újkor hajnalán, az 1500-as évek elején, „a magyar nyelvet írni kezdték”. Elsőnek a nemzeti nyelven olvasható Biblia igénye merült fel. Megje-

lent az óhaj már a középkor végén, a kolostorok latin nyelven kézírással rótt könyveiben, a kódexek másolással terjedő irodalmában. A Jordánszky-kódex meg az Érdi-kódex bevezetője egyértelműen megfogalmazta eleinknek a magyar nyelvű Biblia utáni vágyakozását. Ennek köszönhető, hogy az 1530-as évek elején egyszerre hárman is vállalkoztak az Újszövetség, illetve egyes részleteinek fordítására: Komjáti Benedek, Pesti Gábor és Sylvester János. Mindhárman Erasmus követői voltak, akik ráébredtek a magyar nyelv írásban, nyomtatásban történő használatának és tudatos művelésének a fontosságára. Komjáti Benedek Pál apostol leveleinek magyar fordítására és korábbi fordításokra is támaszkodó kompilációjára vállalkozott. Műve 1533-ban jelent meg egy krakkói nyomdában Perényi Gáborné, Frangepán Katalin költségen. Munkáját Ugocsában, Nyalábvár falai között végezte, ahol a Perényi család szolgálatában nevelősködött. Művét idén új kiadásban jelentetik meg. Pesti Gábor és Sylvester János munkásságát és mecénásaik kilétét ismeretebbnak gondolom. Sylvester Jánosról a mai emlékülésen szakavatott kutató fog előadni, ezért róluk én hallgatok.

Annyit jegyzek meg csupán, hogy a középkor végének magyar nyelve rendkívül gazdag, erőteljes és már akkoriban is feltűnően kiforrott, egységesen használt nyelv volt. Ennek bizonyosságát adják Mátyás király egyik udvari humanistájának, Galeotto Marziónak következő sorai: „A magyarok akár nemesek, akár parasztok, a szavaknak majdnem ugyanazt a módját használják, és minden különbség nélkül beszélnek... a magyar nyelvű éneket parasztok, polgárok, az ország közepső és szélső részén élők ugyanazon formában megértik.”

Az akkori neolatin, germán, szláv nyelvek és tartományi dialektusok Európájában, amelyet nyelvilag a latin fogott össze, feltűnő volt a magyarok nyelvi egysége. A mi nyelvünk már akkor is legalább kétezer éves múltta, önállóan megtett útra tekintett vissza. Minden átvétel, külső nyelvi hatás dacára rendkívül egységes maradt. Ma is minden magyar megért minden magyart. (Ha mégsem, akkor annak oka nem a közös anyanyelvben keresendő!) A magyar a világ 25 legfejlettebb nyelvéhez tartozik. Mindent ki lehet vele fejezni, minden szöveget le lehet fordítani magyarra, régít és új szöveget, tudományt, filozófiát éppúgy, mint törzsi folklórt vagy a posztmodern irodalom vadhajtságait.

Köszönhető mindez a magyar nyelven írott tudományos művek – közöttük orvosi tanulmányok – korai megjelenésének, a magyar orvosi nyelv mintegy félezer éves fejlődésének is. Az emlékülés ötlete Váradi Lencsés György 1577 tájkán íródott műve, amelyről ma Szabó T. Attila előadásában hallhatunk. Ez a terjedelmes és a külföldi hasontárgyú művekkel egyenrangú mű is kéziratban maradt ránk; a marosvásárhelyi Teleki-tékában őrizték meg. A Báthoriak udvarában, Erdélyben szolgáló Lencsés György nem állt egyedül a magyar orvosi nyelv XVI. századi művelésében. Kortársa volt a sárospataki kollégium tanára, Balsarati Vitus János, aki a padovai egyetemen végezte orvosdoktori tanulmányait.

1564-ben nyomtatásban is megjelent a pestis profilaxisáról, a járványos betegség megelőzéséről írott latin nyelvű tanulmánya. A magyar orvostudomány, orvosi nyelvtörténet mérhetetlen kárára magyar nyelven írott sebészeti tárgyú munkája *A magyar chirurgia, azaz a seb gyógyításának mesterségéről írt négy könyvek* kéziratban maradt, és elveszett.

A békésebb XVIII. századra tekintve a magyar orvosi nyelv történetéhez – kívülállóként – az állatorvoslást és annak magyar nyelvű művelését is hozzászámítom. Ismeretes, hogy a pesti egyetemen 1787-ben bevezették az állatorvosi ismeretek oktatását. A szak első professzora, az orvos és állatorvos Tolnay Sándor (1747–1818) már 1784 és 1786 között, tehát a tanszék megalapítása előtt számos állatgyógyászati könyvet fordított, dolgozott át és adott ki magyar nyelven. Könyveiben főként a szarvasmarha és a ló betegségeiről, orvoslásáról írt, későbbi munkássága a juhok és sertések gyógyászatára is kiterjedt. Úttörő szerepet vállalt az állatorvos-tudomány magyar nyelven történő oktatásának, művelésének megteremtésében.

Bugát Pál (1793–1865), az orvostudomány szaknyelvének első számú magyarosítója egy bő nemzedékkel később, a reformkor évtizedeiben a pesti egyetem professzoraként, rektoraként 1841-ben megalapította a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társulatát is. Ennek a társulatnak a vándorgyűlései a kor legjelentősebb tudományos és társadalmi eseményei közé tartoztak. (Az 1845-ben Pécsen megtartott vándorgyűlésnek közel 450 vendége volt.) Erre az alkalomra jelent meg Hölbling Miksa megyei „tisztelőbeli orvos” tollából *Baranya vármegyének orvosi helyirata* a megye erkölcsi és anyagi támogatásával. Ez a mű a XIX. századi orvosi topográfiaiak egyik remeke. (Az „orvosi helyiratok”-ból az utóbbi években két jeles gyűjteményes kötet is megjelent Deáky Zita szerkesztésében, Magyar László András hathatós szakmai és fordítói közreműködésével.) Mindezt csupán annak bemutatására említem, hogy Bugát Pál és követői, az orvosok és a természetvizsgálók vándorgyűlései a hon- és a népiismeret, az országismeret terén is olyan értékeket halmoztak fel, amelyek nélkül szegényebbek lennénk. Az orvostudomány és a magyar orvosi nyelv mellett a korabeli társadalomról adtak egészségügyi látteleket, más forrásokból ki nem nyerhető népeleti adatokat és magyarázatot. Köszönet érte a hazai orvostudomány és az orvostörténet kiváló művelőinek.

Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, az osztályon képviselt tudománysszakok és bizottságok nevében tisztelettel, őszinte nagyrabecsüléssel üdvözlöm az emlékülés szervezőit, előadóit, minden résztvevőjét.

PÉNTEK JÁNOS

az MTA Kolozsvári Területi Bizottságának elnöke

Azoknak az intézményeknek a szakmai működése, amelyeknek képviseletében jelen vagyok, és amelyeknek üdvözlétét tolmácsolhatom, elsősorban nem a múltra irányul. Ebben talán szerencsésnek mondható munkamegosztás van a nagyobb

múltú erdélyi intézményekkel. De akár a magyar nyelv, akár a tudományosság mai helyzetét, szerepköreit vagy mozgásuk kívánatos irányait tekintjük, ebben csak a múlt ismerete igazíthat el bennünket. Azoknak az igényeknek, feltételeknek, elkötelezett személyiségeknek, meghatározó műveknek és intézményeknek az ismerete, amelyek immár fél évezrede éltetik, hatékonyra teszik a nemzeti nyelv egyik legfontosabb szegmensét, a szaknyelveket, a szaknyelvi regisztereket. És ebben – akárcsak magában a tudományban az orvostudomány-nak – kiemelkedő jelentősége van az orvosi nyelvnek.

Az egyik ilyen általam képviselt intézmény a „kisebbségi” (beregszászi, dunaszerdahelyi és pozsonyi, alsóóri, maribori és zágrábi, szabadkai és újvidéki, kolozsvári és sepsiszentgyörgyi) magyar nyelvészek Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózata és ennek erdélyi műhelye, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, amely élőnyelvi kutatásaiban a magyar nyelv mai helyzetét, állapotát, folyamatait vizsgálja, kórmegállapítást készít, és kezelést ajánl, esetenként maga próbálja kedvező irányba terelni a nyelvi tervezés eszközeivel. A másik a Magyar Tudományos Akadémia 2007-től működő Kolozsvári Területi Bizottsága, amelynek a tudományszervezés, kapcsolatépítés mellett és ezekkel összekapcsolva kiemelt jelentőségű feladata a magyar szaknyelvek alakítása: a hiányok pótlása, az egységesítés, a közös nevezéktani fejlesztés és karbantartás. Mindez alapfeladata a KAB Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Csíkszeredában, Bukarestben, Temesváron és Nagyváradon működő szak- és munkabizottságainak.

A külső régiók magyar közösségeinek XX. századi nyelvi és szaknyelvi leépülése és eltávolodása után mindkét általam képviselt intézmény ahhoz a legalább fél évezredes, egyedül célra vezető mintához tér vissza, Sylvesterhez, Lencsés Györgyhez, Apáczaihoz, Pápai Párizhoz, Kazinczyhoz, az Akadémiát első elnökként irányító gróf Teleki Józsefhez, amely természetes egységben, közösségében kapcsolta össze alakuló intézményeinket, nyelvi és spirituális, szellemi erőinket: Gyulafehérvárt és Sárvárt, Nagyenyedet és Kassát, Pozsonyt és Kolozsvárt. Bizonyos vagyok abban, hogy a konferencia szervezői és előadói, megjelent hallgatói nem beletörődéssel jöttek el ide, nem beletörődéssel a vég kezdetébe, abba tudniillik, hogy a magyar szaknyelvek kora lealkonyult, hanem hittel és azzal a szakmai, értelmiségi felelősséggel, amelyre példát mutat a múlt, és amelyet mindenkitől elvár a jelen és a jövő.

A külső régiók magyar közösségeinek nyelvhasználatára, a magyar nyelv helyzetére, a nyelvi folyamatokra vonatkozó több mint két évtizedes, hálózati keretben tízéves kutatásaink történetét és eredményeit 2011-ben foglaltuk össze elegáns kötetben (Benő–Péntek szerk., 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*. Gramma Nyelvi Iroda Dunaszerdahely & Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Kolozsvár), és mutattuk be az Akadémián. Kutatásaink legáltalánosabb következtetése, hogy 1990 után lényegesen megváltozott, javult a nyelv és a nyelvi közösségeink helyzete (a szétfejlődést az egységesülés, a közeledés váltotta föl, a nyilvánosságra is

kiterjedt a nyelvhasználat köre, általánosan érvényesülhet a köznyelv hatása, szaknyelvi szinten is megindulhatott a közeledés, az egységesülés stb.). Továbbra is változatlanul érvényesül viszont, sőt bizonyos esetekben még fel is gyorsult néhány korábbi kedvezőtlen folyamat: mindenekelőtt a magyar nyelv térvesztése, visszafejlődése a környező terjeszkedő nyelvek és a világnyelv nyomására; a kétnyelvűség kiterjedésével bizonytalan kétnyelvűségi típusok kialakulása a szakmai vezető értelmiség körében is (felcserélő; másodnyelvi túlsúlyú kétnyelvűség, az anyanyelvi műveltség szintjének csökkenése); az interferenciajelenségek, a kontaktuselemek gyarapodása a szakmai nyelvhasználatban is; a magyar nyelv némileg javuló, de még mindig alacsonyértékűsége.

Mindezekből adódnak a jól ismert különbségek a magyar szaknyelvek helyzetében az anyaországon belül és a kisebbségi területek között. Minden külső régióban továbbra is a kiemelt helyzetben lévő hivatalos nyelvek uralkodnak a tudományos képzésben, az intézményi nyelvhasználatban, a közleményekben, a szakmai rendezvényeken; erre helyeződik rá az angol, mint a szakmai kapcsolat és érvényesülés világnyelve. Harmadik elemként társul ehhez a hiány, a leépülés és az, hogy a meglévő magyar szaknyelvi adattárak kisebb-nagyobb mértékben elkülönültek az egységes magyar szaknyelvektől, és ez a magyar szakemberek közötti eszmecsere is zavarhatja. A globalizációval, a világnyelv térhódításával kapcsolatos gondok és feladatok közösek, a környező államnyelvek fölérendeltsége, a regiszterbeli hiányok és különbségek a külső területek gondja. Ez a kettősség némelyekben az aggodalmakat növeli, másokban a magyar szaknyelvek szükségtelenségének a tudatát.

A nyelv és az egyes nyelvi nyilvántartások állapota közvetlenül összefügg a nyelv helyzetével. Közismert tény, hogy egyenlőtlen helyzet esetén az adott országban beszélt nyelvek a rangsor más és más szintjén helyezkednek el a társadalmi kapcsolattartásban lehetséges, engedélyezett feladataik szerint. A legmagasabb szinten a tudományok és a felsőfokú képzés (a humán tudományok, majd a természettudományok és a műszaki tudományok, a modern és az összetett technológiai szaknyelvek) helyezkednek el, alacsonyabb szinten az ipar és az üzleti világ, aztán a közigazgatás, a foglalkozások és a hagyományos gyártásmódok, a közoktatás, legalsó, a beszélőhöz legközelebbi szinten a vallás, a hitélet nyelvisége (nem említve most persze a család nyelvhasználatát). A jogi, politikai jellegű korlátozás a felső szinteket érinti elsősorban, és ha nincs meg a lehetősége és az igénye a nyelv használatának valamely formájában, nincs meg a képzés lehetősége, akkor az ahhoz a feladathoz kapcsolódó nyelvi regiszter háttérbe szorul, esetleg teljesen elsorvad. Ez egyébként egy olyan tétel, amelyet Magyarországon is érdemes megfontolni, abban is, hogyan alakítja a tudomány a magyar nyelvhez való viszonyát, milyen feladatokat, értékeket tulajdonít a magyar nyelvnek. Ettől függ egyetemesen is a magyar szaknyelvek, tudományos szakszavak sorsa az egységesülés és a globalizmus korában.

Az említett közös Kárpát-medencei vizsgálatok a külső területek nyelvhasználatában elsődleges jellemzőként nem a szétfejlődést, az anyaországitól való eltávolodást igazolták, hanem a nyelvi hiányt. Nem csupán a másodnyelvi túlsúlyú kétnyelvű beszélőnek az egyéni nyelvtudásbeli hiányáról, aki bizonytalankodik, keresi a szavakat, alkalmi megoldásként él a rögtönzés vagy a kódváltás lehetőségével, hanem a közöség nyelvi hiányáról a nyelv kiterjedt, fontos regisztereiben. Esetleg teljes nyelvi regiszterek hiányáról. És azt is igazolni lehetett, hogy ez az iskolázott emberre is jellemző, sőt többnyire olyan nyilvántartásokról van szó, amelyek éppen a felsőfokú iskolázottsággal, szakképzéssel kapcsolatosak.

A magyar szaknyelveket elsődlegesen az oktatás és a nevelés igényli. Ha a nyelv valóban „intellektuális érzékszerv”, akkor elsősorban anyanyelvként, első nyelvként az. Ez a nyelv a legalkalmasabb, a legcélszerűbb az oktatásra, a képzésre, sőt a tudományba való beavatásra is: nem jelképesen, nem a nyelvörzés céljával, hanem kognitív elsődlegessége miatt, kognitív különlegessége miatt és a kultúrával, a hagyományval való összefonódása miatt. Mindenesetre a nyelvmegtartás szempontjából alapvető követelmény, hogy a nevelkedés az első nyelven, azaz az anyanyelven történjen.

A mindennapokban és a tudományos kutatásban szakterületenként eltérőek a nyelvi igények. Más ebből a szempontból a hungarológia, amelynek kutatási tárgya is a magyar nyelv, a magyar kultúra. Más az orvostudomány, amelynek orvosi műszere és gyógyító eszköze is a nyelv, a beteg anyanyelve. Néha megfordulhatnak a szerepek. Velem majdnem egykorú erdélyi orvos ismerősöm vallotta be nemrég, hogy azóta lett számára igazán fontos az orvos magyar nyelvtudása, amióta maga is orvoshoz jár. A kutató számára felületesen szemlélve csak a szakmai kapcsolatokban fontos a nyelv, pedig – mint a legnagyobbaktól tudjuk – sajátos kognitív szerkezete révén minden nyelv részben eltérő tükre a világnak, és így a valóság eltérő megközelítését teszi lehetővé. És ennek lehetnek olyan előnyei, amelyek a kutatás eredményességében is megmutatkoznak.

A szaknyelveket, mint általában a nyelvet, a használat élteti, ehhez pedig önálló terekre van szükség, az oktatásban föltétlenül. Olyan intézményekre, intézményen belüli egységekre, amelyek viszonylag szabad terei a nyelvhasználatnak, amelyek nem megengedik, hanem természetessé teszik egyik vagy másik nyelv használatát. Ennek akadályozását példázza a marosvásárhelyi orvostudományi egyetem, amely eddig a több évszázados folytonosságot képviselte, a magyar orvosi szaknyelv oktatásának és használatának színtere lehetett Erdélyben.

A tudományos rendezvénynek közvetlenül nem témája a jelen. De a kezdeményezők, a szervezők bizonyára nem kizárólag és nem is elsősorban a jeles évfordulók miatt fordultak a múlthoz. A múlt példája és tanulságai folyamatosan vezetnek át a mai gondokhoz és tennivalókhoz. A megosztható gondokhoz és tennivalókhoz.

SÓTONYI PÉTER – KAPRONCZAY KÁROLY*a Magyar Orvostörténelmi Társaság elnöke és főtípkára*

A *Magyar Orvosi Nyelv* folyóirat és tankönyv, az orvosi nyelvtudomány hiánypótló forrásmunkái. Hozzájárulnak az egységes orvosi nyelvhasználat kialakításához, a történelmi hagyományok következetes megőrzéséhez és a nyelvünkön egyre erőteljesebben terjedő idegen szavak terhének a mentesítéséhez.

Az európai nemzetek nyelvében a XVIII–XIX. században történik meg a szakmai kifejezések nyelvújítása, gyakran az egyes nyelvekben használt szakkifejezéseknek a megváltoztatása, illetve megalkotása. Ez az adott területen beszélt nyelvek szabályainak megfelelő latinított szavak, más nyelvekből átvett kifejezések kiiktatását jelentette. Az anyanyelvi szakkifejezések megalkotásának folyamata a felvilágosodás eszméinek hatására kezdődött meg. Ez a folyamat egybeesett az egyes beszélt nyelvek irodalmi szókincsének gazdagodásával, az irodalmi nyelvből a latin és a német szavak vagy latinított kifejezések kiiktatásával. A Monarchia területén Mária Terézia oktatási reformjai indították el a nyelvújítási folyamatokat. Kiemelt szerepet kaptak az oktatásban használatos nyelvtanok megalkotása, a közigazgatási és a szaktudományi szakszótárak szerkesztése, amelyekben az új fogalmakat, eljárásokat az anyanyelvi követelményeknek megfelelően kellett megalkotni. Bizonyos fogalmak (tudományágak és tantárgyak) anyanyelvi kifejezőinek megalkotása az oktatásban kapott szerepet. Az egyes nyelveknél különböző időszakban történt meg a szaktudományok nyelvújítása, amelyet nagyban befolyásolt az adott nyelv fejlettsége. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az egyes nyelvek megújítása nem kis mértékben „valaki” elleni védekezést is jelentett. A XVIII. század legelején a német nyelvújítást a francia nyelv elterjedése elleni védekezés ösztönözte, míg térségünkben a latin, illetve a német nyelvek elleni védekezés is ösztönözte a magyar nyelvújítást. Az egyetemek egyre inkább nemzeti egyetemekké váltak, ahol nemzeti nyelven kellett folynia még a szaktudományi képzésnek is. Az előbbieket figyelembevételével kell tanulmányoznunk a magyar orvosi nyelv megteremtésének és megújításának folyamatát is.

Az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről külön fejezetben szabályozta a betegek jogainak érvényesítésében a törvényi kötelezettségeket, úgymint a tájékoztatáson alapuló beleegyezést és az orvosi dokumentációt. Az orvosi szaknyelv használatában ezek új gyakorlatot valósítottak meg. A helytelen gyakorlat jogkövetkezményekkel járhat. Szakmai szabály, hogy az egészségügyi ellátás folyamatát a leírásnak közérthetően és a valóságnak megfelelően kell tükrözni. A kifogástalan orvosi nyelv használata ténylegesen társadalmi elvárás is, a jelentőségét ez a tény is erősíti.

SURÁNYI DEZSŐ*a Magyar Biológiai Társaság elnöke*

A Magyar Biológiai Társaság elnökeként nagy tisztelettel köszöntöm a tanácskozás résztvevőit.

Az ünnepi tanácskozás beharangozójában olvasható: 420 éve hunyt el Gyulafehérvárott Váradi Lencsés György – aki a párisi Jean Fernel, a padovai Andreas Vesalius, illetve a sárvári és pozsonyi Szegei Kőrösi Gáspár által képviselt orvoslás szellemében összeállította és 1577 táján Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájába beadta az első magyarul írt orvosi könyv, az *Egész orvosságról való könyv, azaz Ars Medica* 6 kötetének kéziratát. Fűződik az évhez egy másik évforduló is, 450 éve hunyt el Pozsony városi orvosa, Szegei Fraxinus Gáspár, aki a méhdaganattal is foglalkozott, és jelentős orvosi levelezést folytatott. A testi és lelki betegségek közötti szoros kapcsolat hirdetője, és ez mai felfogásunk szerint is nagyon korszerű gondolatnak számít.

A mohácsi csatavesztés nemcsak a magyar állam és igazgatása egészségét, hanem társadalmának olyan fontos elemeit, mint például a tudomány fejlődését lelassította, sőt leállította. A végzetes következményeket az orvostudomány csak úgy megérezte, mint a botanika és általában a természettudományok is. A XVI. században a török jelenléte hosszú időre letérítette a Magyar Királyságot az európai fejlődés útjáról. Az ország három része minőségileg különböző mértékben volt független – és tehető. Miközben 1529 szeptemberében Paracelsus mint az orvostudomány reformátora kezdte meg működését.

Olyan művek, szellemi teljesítmények jelentek meg, mint Vesalius anatómiája, Kopernikusz világképe, Fuchs német nyelven kiadott orvosi fűvészkönyve, miközben bezárták a Nagy Lajos alapította Pécsi Egyetemet, Székesfehérvár és Esztergom fölé pedig török zászlót tűztek, akárcsak Budán 1541-ben. A keleti és délkeleti „végek” ugyanakkor önállóban élhettek a szultán kegyéből.

Viszonylag gyorsan érzekelte a helyzetet a magyarság szellemi elitje, például a debreceni kálvinista püspök, Melius Juhász Péter gyógyfüves *Herbariumát* – amely első magyar nyelvű botanikai munka volt – Kolozsvárott, és nem Debrecenben adták ki 1578-ban. Arról viszont évszázadokig nem volt tudomásunk, hogy ugyanekkor, 1577 körül Erdélyben magyar nyelven készült egy akkor korszerű orvosi munka, az *Egész orvosságról való könyv, azaz Ars Medica*, amely azonban sajnos kéziratban maradt.

Egészen 1943-ig, amíg Varjas Béla Kolozsvárott ki nem adta *XVI. századi magyar orvosi könyv* címmel.

A kötet az 1802-ben alapított híres könyvtárba került gróf Teleki Sándor (1679–1760) hagyatékából. Az egész mű egy kéztől származik, ezt nyelvészeti vizsgálatok bizonyították. A papírlapok kidolgozása XVI. századi eredetre vall. Gulyás Pál, aki újra felfedezte a kéziratot, és Varjas Béla, aki a hiányos kéziratot 4 évszázad múltán nyomtatott könyvvé formálta, megállapították, hogy a szerző a klasszikus szerzőket jól ismerhette (Avicenna, Dioszkoridész, Hippokratész Paracelsus munkásságát), ugyanakkor volt egészségügyi gyakorlata is.

Először Gulyás Károly írt róla néhány soros ismertetőt a *Magyar Nyelv* 1913. évi számában, de erre senki sem figyelt fel. Majd 1937-ben Varjas erdélyi tanulmányútja újfent felhívta rá a figyelmet. 1939-ben az OSZK támogatásával filmfelvételt készítettek róla, majd a *Magyar Nyelv* 1940. évfolyamában a várható jelentőségét méltatták.

Varjas olyan példányból dolgozott, amelynek hiányzott a címlapja, sőt több lapja is. Lencsés György neve szerzőként vagy másolóként akkor merült fel, amikor egyik nátha elleni recept végére egy megjegyzést írt: „én Lencsés György megpróbáltam és igen igaznak találtattam”. Orvos mivoltát ez azonban nem bizonyíthatja, viszont a XVI. századi ortográfia ismeretével annyit sikerült kideríteni, hogy az említett személy Báthori Kristóf leányának, Grizeldisznak volt a főszakácsmestere, tehát talán nem is volt orvos? Okkal tekinthették felületesen – másolatnak. A címlap nélküli kézirat alcíme ugyanis „Emberi Testnek betegségüknél való Orvosság”, amely bizonyos Barakony Borbély János könyve.

A fejezetek címe:

1. könv: Emberi testnek betegségéről való orvosságok
2. könv: Testnek ékesítésére való orvosságok
3. könv: Forróságokról, avagy hideglelésekről valók
4. könv: Dagadásokról és annak sebeiről valók
5. könv: Fegyver, avagy egyéb más lött sebekről és csontbeli nyavalyákról
6. könv: Mérgező állatoknak megmarásáról és egyéb mérgező dolgoknak ártalmait ellen

Több mint száz évvel későbbi Pápai Páriz Ferenc *Pax corporisa*, akárcsak Lencsés György műve hangsúlyozta, hogy orvoshoz nem jutó, egyszerű (öngyógyításra kényszerülő) embereknek írta. Kérdés, hogy vajon ismerte Pápai Páriz a Lencsés-féle kéziratot? Az alapos vizsgálódásokból az derült ki, hogy Lencsés gyógyászati ismerete gazdagabb, mint Pápai Párizé. Az alapos kutatómunka gyakran szerencsével jár, így Spielmann József és munkatársa, Lázár Szini Karola újra rátalált Lencsés munkájára; Kováts Ferenc tüdőgyógyász professzor meg kimutatta, hogy e munkának van olyan része, amelyet Jean Fernel neogalenista orvos *Universa Medicina* (1554) című könyvéből fordították.

Varjas a Teleki-tékából nem tudhatta, hogy az *Ars Medicán*ak van egy olyan (ám XVIII. századi) másolata, amelyen Lencsés György neve olvasható. A megtalálás érdeme Alföldi Rzsőé volt 1944-ben. A kutatástörténet itt sem ért véget, Szabó T. Attila, Farczady Elek és Spielmann-Lázár Szini Karola még sok kézirat körüli bizonytalanságot tisztázott (vö. Szállási Árpád kutatásaival).

Entz Géza találta meg azt a sírfeliratot, amely szerint Lencsés György 63 éves korában, 1593-ban halt meg, vagyis ebből a születése dátuma (1530) is tisztázódott. A *Várad*i előnév nemesi voltára utalhat. Marcello Scarcialupi itáliai orvos 1581-

ben említést tett magyar *Dominus Lenczius* nevű kollégájáról, akivel együtt járt római követségben, és aki bizonyára a kérdéses mű szerzője lehet.

1972-ben Foris Zoltán nagybányai főorvos pedig ajándékba kapott egy kézzel másolt példányt, az erdősádayi (Szatmár megye), azaz harmadik változatot. Ennek címlapján szerepelt „1610. évi május 26-i várad” dátum. Végeredményben a Varjas ismertette példány az eredeti (mivel a szerző 1593-ban meghalt), a másik kettő „csak” másolat.

Lencsés György – feltételezhetően – orvosilag képzett volt; azt is tudjuk róla hogy udvarmester, főszakácsmester (mai szóval: fejedelmi közlelmezési felügyelő) és fejedelmi számvevő (pénzügyi főfelügyelő) volt a Báthoriak (István, Kristóf és Zsigmond) udvarában. Abban a korban számos példa hozható az erdélyi kultúrtörténetből vagy akár a Habsburg-udvarból (pl. Joannes Sambucus életútja) az ilyen „kettős életformára”, kétféle foglalkozásra (Kádár-Priszter 1992).

Mára teljesen mindegy, hogy néhány év(tizednyi) eltéréssel melyik mű számít az első magyar nyelvű botanikai vagy orvosi műnek. Az a fontos, hogy tudjunk róluk, és az értő szemek és agyak számára legyenek hozzáférhetőek is. Nem elég beszélnünk róluk, hanem hozzáférhető formában kell e műveket tartani okulásul – és azonosságtudatunk megtartása céljából.

Frankovith Gergely hihetetlen erős fájdalomcsillapítója (mert foglalkoztam a kérdéssel, ezért hozom példának) esetében mit számít, horvát vagy magyar volt-e a recept szerzője, ha magyarul lett nagy! A Zrínyiek sorsa is sajátos: egyikük a magyar irodalomba, két másik testvére a horvát történelembe írta be nevét. Akik jószándékúak és műveltek, azoknál mit számít a vérségi kötelék, az országghatár? Arról ők úgysem tehetnek, de ha értünk tettek valamit, nekünk kötelességünk a róluk való megemlékezés.

Ilyen szellemben kívánok jó tanácskozást a magyar orvosi nyelvről és emlékezést Lencsés Györgyről, aki munkásságával a mai Romániát, és ezáltal a román orvostudományt is szolgálta – bár ezt a román orvostudomány nem ismeri még el érdeme szerint!

SZABÓ ISTVÁN

a Nemzetközi Clusius-kutató Társaság alelnöke

Carolus Clusius (1526–1609) flamand orvos volt, aki ugyan sosem praktizált, és a botanika története szerint a XVI. század leghatásosabb felfedező botanikusaként tartjuk számon. A történelmi Magyarország és a szomszédos országok pannóniai területéről 484 növényfajt közölt magyar mecénása, Batthyány (III.) Boldizsár, továbbá Beythe István és annak fia, András segítségével. Pannóniai flóraműve (1584) mérföldkő a magyar botanika szempontjából, a következőre több mint

két évszázadot kellett várni, amikor 1799-ben megjelent Kitaibel Pál háromkötetes *Plantae rariores Hungariae* című művének 28 füzeté közül az első.

Az orvosok, a sebészek, a patikusok szerepe a tudományos növényismeret történelmi fejlődésében meghatározó. Az ünnepelt Váradi Lencsés György *Ars Mecicája* (1577 körül) az első magyar nyelvű orvosi könyv kézírata. A reformáció a hívő ember felelősségére a saját egészségének megőrzése terén is megújulást hozott. Így a lelki egészséget gondozó prédikátorok a XVI–XVII. századi jelentős herbáriumok, növényorvosságos könyvek szerzői között vannak magyar vonatkozásban. Melius Juhász Péter református lelkész Lonicerus orvos botanikai művét vette alapul, és a köznépnek szóló orvosi tanácsadó *Herbariuma* 1578-ban jelent meg Kolozsvárott. Beythe András 1595-ben kiadott, 270 növényfajról szóló *Fives könyvének* alapja a Herbárium, amelyet megszürt, apja és Clusius, valamint Matthiolus növényleírásaival megváltoztatott, és csaknem félszáz új magyar növénynévvel gazdagított. Egy évszázaddal későbbi Pápai Páriz Ferenc polihisztor *Pax Corporisa* (1690) az első átfogó nyomtatott orvosi munka anyanyelvünkön. A XVIII–XIX. század nagy alkotásai a „második Melius” Csapó József debreceni orvos *Új füves és virágos magyar kertje* (1775) ezernél több magyar népi növénynévvel, a korszak legjobb flóraismerője, Veszelszky Antal fa- és fűszereskönyve (1798), a *növény* szavunk mai értelemben vett alkalmazásával (*növény*). Az utolsó magyar fűvészkönyv, egyben első növényhatározó (1805) már Linné rendszerét és nevezéktanát vette alapul. Diószegi Sámuel lelkész szerzőtársa, Fazekas Mihály már természettudós, és Csokonai közreműködésével (Földi után) megalkották a magyar alaktani (morfológiai) nyelv alapját.

A botanika mégsem válhatott önálló egyetemi tudomány-szakká évszázadokon keresztül, így az elsajátítását például Kitaibel is orvosi oklevél megszerzésével kényszerült összekapcsolni. A háttérben azonban zajlott a *tudomány* megszületése, önállósodása, amely ezután az anyagölcséletet *módszerelméletként*, *természetfilozófiaként* tartja meg. Bugát Pál *Természetudományos szóhalmaza* (1844) ezt a „világnézeti változást” is tükrözi amellyel, hogy orvosi és természetismereti (beleértve növényismereti) műszókincsünk 40 000 tételes tárháza.

A bevezető gondolathoz visszatérve: Clusius pannóniai flóraműve a kolligátumaként felfedezett, tehát 1583-ban Németújváron külön füzetben is kinyomtatott latin–magyar növénynévjegyzékkel (*Stirpium nomenclator pannonicus*, 1583, 1584) együtt a flóra, a népi növény- és gyógyismeret örökbecsű gyűjteménye. Annak ellenére, hogy a mai Magyarország területére az adataiknak kis hányada esik, az 1973-ban alapított németújvári (Güssing, AU) székhelyű Nemzetközi Clusius-kutató Társaság osztrák, szlovén és magyar tagjai az értékek közös gondozásán fáradoznak.

A Clusius Társaság szívélyes üdvözlését és jókívánságait tolmácsolom a magyar orvosi nyelv fél évezredének kutatói és anyanyelvünk ápolói számára.

SZÉL ÁGOSTON

a Semmelweis Egyetem rektora

Magyar orvosi nyelv? Bárki feltehetné a kérdést, hogy van-e egyáltalán szükség ilyesmire, sőt létezik-e ilyesmi? Nem azért tanuljuk meg a latin nevezéktan, hogy egyértelműen és szabatosan tudjuk a megfelelő orvosi-szakmai tartalmat kifejezni? Aki azonban a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat számait rendszeresen lapozgatja, nagyon is jól tudja, hogy miről van szó. Hazai nyelvművelők maroknyi csapata immár tizenhárom éve igyekszik megakadályozni, hogy szép orvosi nyelvünk eltűnjön vagy feloldódjon a latin és angol nevezéktan egyvelegének sülyesztőjében. Mindannyian büszkék vagyunk arra, hogy egy nem indogermán nyelv művelőjeként először megtanulunk minden testrészt és betegséget latinul, majd amikor külföldi konferencián kell tudásunkról számot adni, akkor angolul is. Sajnos nem vesszük észre, hogy eközben magyarul viszont „elfelejtünk”. A vizsgán a professzorok ritkán teszik szóvá magyar nyelvtudásunk hiányosságait (kérdés, hogy ők maguk észreveszik-e azokat?). Hallgatóink a jelest minden további nélkül kiérdemelhetik a latin–angol keverékszargon használatával, még akkor is, ha anyanyelvünkhöz hűtlenek maradnak.

Betegeink akár nyugodtan mondhatnák azt is, hogy őket nem érdekli, szabatosan írjuk-e és értjük-e anyanyelvünkön az orvosi fogalmakat, számukra egy a lényeg: szabadítsuk meg őket betegségeiktől, és mentjük meg életüket! A felvetés elfogadható lenne, ha nem éppen betegeink sorsa függene attól, meg tudjuk-e különböztetni, hogy – utalva egy közelmúltbeli eseményre – a HI betűk az angol „high” (magas) vagy a magyar „hiba” szót fedik-e. Minden nevezéktan annyit ér, amennyire egyértelmű. Ha az orvos nem uralja a többnyelvűségből fakadó nehézségeket, és nem tudja elkerülni a félreérthető kifejezésekből fakadó végezetes tévedéseket, akkor nem is szabad beteget gyógyítani. Bősze Péter törekvéseinek háttérben nem csak a magyar orvosi nyelv hagyományai és szépsége tükröződik. Egy magyar orvosi nyelvnek szentelt választható tantárgy, egy remek folyóirat vagy egy emlékeloadás nemcsak azért fontos, mert anyagnyelvünket szeretjük és tiszteljük, hanem azért is, hogy mindig tudjuk, miről beszélünk. A latin nyelv tömörsége, nyelvtani korrektsége megkérdőjelezhetetlenül magában foglalja a kórisme és a kezelés egyértelműségét. Az orvos gyakran kényszerül arra, hogy a beteg gyógyulása érdekében ne mindig az „igazat” mondja, hanem „csak a valódit”. A leletezésnél, a kórlefolyás megfogalmazása során és a zárójelentés elkészítésénél azonban ragaszkodnia kell az igazsághoz – hiszen egy szerencsétlen mondatnak akár büntetőjogi következményei is lehetnek.

Nem szabad tehát elfeledkeznünk arról, hogy bár németül és angolul tanuló hallgatók százai iratkoznak be évenként orvosegyetemeinkre, a magyar betegek magyarul értenek a leg-

jobban. A nyelvi tisztaság iránti vágyakozásból fakadó – akár öncélúnak is tekinthető – magyarosítási törekvéseket aláhúzza az a tény, hogy az orvosnak érthetően, egyértelműen és a beteg számára is felfogható egyszerűséggel kell fogalmaznia. Mi, magyar orvosok magyar nyelven tanultuk az orvostudományt, és magyar nyelven értekezünk betegeinkkel, sőt egymással is. Ha ez így van, akkor nem hanyagolhatjuk el a magyar orvosi nyelv tisztaságát célzó törekvéseket, így a tantárgyat, a folyóiratot és az emlékelőadást sem.

Kis nemzet vagyunk, így nem várhatjuk el, hogy a világ vagy Európa jövődő orvosnemzedékei magyar nyelven vitakozzanak vagy cseréljenek eszmét egymással. A latin és az angol nevezéktant kötelesek vagyunk tökéletesen elsajátítani, ugyanakkor éppen betegeink érdekében elengedhetetlen nemzeti nyelvünk nyelvtani és szakmai szempontokból egyaránt megfelelő megismerése és használata is.

Jelen sorok írója ezen törekvések elkötelezett híveként ajánlja az érdeklődők figyelmébe Bősze Péter tanár úr haladóknak szóló tantárgyát és emlékelőadás-rendezvényét, ahol igen sokan lelkes, de csak tanítványi színvonalat elérő követői lehetünk az előadóknak.

TONK MÁRTON

a Sapientia EMTE dékánja, Kolozsvár

„1541 óta, amikor Budavár eleste után az erdélyi fejedelemség lett a magyar királyság történeti hivatásának örökösévé, Erdély történeti életének egyik leghatalmasabb erőtényezője a magyar iskola” (Hóman 1941. 3.)

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy a fenti jelmondat szellemében a kolozsvári központú, marosvásárhelyi, csíkszeredai és kolozsvári fakultásokkal működő Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem akadémiai közösségének üdvözlését tolmácsoljam a *Félezer éves magyar orvosi nyelv – Lencsés György-emlékelőadások* résztvevői számára.

Örömmel üdvözljük ugyanakkor a rendezvény szervezőit és tárgyát is, hisz a félezer éves magyar orvosi szaknyelv kialakulására irányuló előadás-sorozat olyan kérdéskört ölel fel, amely messzemenően nem idegen egyetemünk, a Sapientia EMTE létrejöttétől, céljaitól, törekvéseitől. Úgy, ahogyan Várad Lencsés György mintegy négy és fél évszázaddal ezelőtt az első magyarul írott orvosi könyv révén a magyar nyelv, a magyar szaknyelv (ezen belül pedig elsősorban az orvosi-élettudományi szaknyelv) megteremtésére és ápolására törekedett, 2000. évi létrejötté óta egyetemünk is tudatosan és töretlenül követi a magyar nyelv, a magyar szaknyelv és általában a magyar nyelvű oktatás ápolásának, fejlesztésének a feladatát. Az erdélyi magyarság kisebbségi léhelyzete, valamint a 2011. évi romániai népszámlálás népességi mutatói (a mintegy 1,2 millió főre apadó erdélyi magyarság) különös hangsúlyokkal ruhazza fel ezeket az anyanyelv-ápolási és anyanyelvőrzési törekvéseket.

Ha Kolozsvárról és különösen, ha egyetemi távlatból tekintjük át múltunkat Várad Lencsés György *Egész orvosságról való könyvének* megírásától kezdődően, nem tudunk nem felfigyelni arra a jelenségre, hogy az azóta eltelt több mint négy évszázad tulajdonképpen a magyar szaknyelv és szakoktatás (ezen belül pedig természetesen a magyar orvosi szaknyelv és magyar nyelvű orvostudományi oktatás) létéért és ápolásáért folytatott küzdelem és az így eredményezett folyamatos „újjászületések” története is egyaránt. A magyar orvosi nyelv megteremtésének és fejlesztésének közel fél évezredes története, Kolozsvár felől nézve, voltaképpen párhuzamosan halad a magyar nyelvű oktatás és egyetemalapítás, ezen belül pedig a magyar nyelvű orvostudományi oktatás történetével. Ezeket az összefüggéseket teszi gazdagabbá az a tény, miszerint Varjas Béla Lencsés György munkájának részeit éppen Kolozsváron adta ki, de persze teszi szomorúbbá is, hogy az erdélyi, magyar nyelven zajló orvostudományi oktatásért folytatott küzdelem most, 2013-ban is messze áll attól, hogy lezárt fejezet legyen.

Miközben Várad Lencsés György *Ars Medicájának* lapjait írhatta, sok történelmi viszontagság és felekezeti viszály közepette jött létre Kolozsvár első felsőoktatási intézménye, a korábbi jezsuita kollégium – hivatalosan 1581 májusában Báthory István által is elrendelt – egyetemi rangra emelésével. Az intézmény volt Erdély első egyeteme, és ezt a pillanatot szoktuk az első kolozsvári egyetemalapításnak is nevezni. Az intézmény ez idő tájt orvosi tanulmányokat nem kínált hallgatói számára.

A Mária Terézia által elrendelt, XVIII. század végi második kolozsvári egyetemalapítás viszont már kéz a kézben haladt egy orvosi kar megalapításának célkitűzésével is. Márki Sándor (1903: 12–13.), az egyetemes történelem későbbi tanára a következőképpen ír erről a pillanatról: „Az orvosi kar föllállítását 1775. január 26-án rendelte el Mária Terézia, de a boncztan, sebészet és szülészeti tanítását egyelőre csak egyetlenegy tanárra, Laffer Józsefre bízta. 1776. november 7-én megígérte ugyan a vegytan, növénytan, élettan és kórtan tanítószékeinek föllállítását is, de 1777. augusztus 27-én függőben hagyta a dolgot, s a második katedrát az állatgyógyászat számára II. József csak tíz év múlva alapította meg. 1790. október 8-án a kancellária már tanársegédet rendelt a boncztan számára, míg I. Ferencz két új tanítószéket állított; egyet a természetet s a másikat a vegy-, élet- és kórtan számára, 1808-ban pedig Erdélyország mindenkorai főorvosára bízta a fakultás elnökségét, a mi így is maradt 1849-ig. Ez az eljárás merőben ellenkezett az egyetemi szervezettel, 1817-ben a kar, melynek 13-20 hallgatója volt, institutum medico-chirurgicum címet nyert, melyet megtartott 1849 után is, midőn a főiskolával való kapcsolata teljesen megszűnt, s midőn önállásra jutva, gyorsan fel is virágzott. Az intézet, melynek 15 tanítószékén egy Eckstein János, Lenhossék József, Jendrassik Jenő, Margó Tivadar, Balogh Kálmán s a későbbi kolozsvári egyetemnek több tanára működött, 1831–1872-ig összesen 423 polgári sebészt képesített.”

A Mária Terézia által létesített orvosi fakultás különlegessége egyébként az, hogy az két évvel korábban jött létre, mint a Budára helyezett Pázmány-egyetem és a kolozsvári orvosi kar tanárai közül hat személy gyarapította a budapesti egyetem orvoskarának rangját is: Balogh Kálmán, Eckstein János, Jendrassik Jenő, Lenhossék József, Margó Tivadar és Schulek Vilmos. A kar megalapításától kezdve ugyanakkor fokozatosan jöttek létre az egyes orvos- és élettudományi szaktanszékek, és a soron következő, harmadik egyetemalapítást közvetlenül megelőző időszakra számuk már 14-re emelkedik (Bonctan; Sebészet; Szülészet; Állatgyógyászat; Ásványtan; Vegytan; Élettan; Általános kórtan és gyógyszerészet; Szemészet; Törvényszéki orvostan és tetszhaláltan; Belgyógyászat; Természettan és növénytan; Szövettan és orvosi természettan; Kórbonctan).

A harmadik, gróf Mikó Imre és báró Eötvös József által „patronált” kolozsvári egyetemalapítás egyszersmind a második komoly nekifutást is jelenti az erdélyi magyar nyelvű felsőfokú orvosi-élettudományi képzés megteremtésének az összefüggésében. A Ferenc József Tudományegyetemet létrehozó 1872. évi XIX. törvény e tekintetben a következőket rendeli el: „Mi Első Ferencz József, Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya. Kedvelt Magyarországnak és társországai, hű főrendei és képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

1. § Kolozsvárott, a tanszabadság elvének alapján, magyar királyi tudomány-egyetem állítatik fel. A kolozsvári kir. jogakadémia és az orvos-sebészeti tanintézet megszűntetnek.
2. § [...]
3. § Ezen egyetem négy tudománykarra oszlik, úgymint: 1. A jog- és államtudományi; 2. Az orvosi; 3. A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi; 4. A matematika és természettudományi karra.”

A magyar nyelvű orvosképzést biztosítani hivatott kar létrejötte ezúttal sem volt zökkenőmentes. A korábbiakban említett és éppen a kolozsvári egyetem orvosi kara által szerkesztett emlékkötet erről a későbbiekben, 1903-ban, a következőképpen nyilatkozik: „Különösen az orvosi karnak kellett annyit küzdenie a mostoha hely- és pénzviszonyokkal, mint talán sehol másutt valamely egyetem felállításakor, mert ilyen kevés eszközzel egyetemen orvosi kart még sehol sem nyitottak meg” (Márki 1903: 12–13.). Kiindulópontul a később felújított és kibővített Karolina-kórház (a későbbi Országos Karolina Kórház) szolgált, és a vele szomszédos, Mikes gróftól bérelt ingatlanok, közöttük a ma is létező Mikes-palota. Ezekről a kezdeti állapotokról egyetemtörténeti munkájában Gaal György) a következőket írja: „A kórházi állapotokra jellemző, hogy ekkoriban még nem volt vízvezeték, az épületeknek egyetlen közös illemhelye működött, s a nagyobb sebészeti beavatkozásokat is inkább a páciens lakásán végezték, mert úgy kisebb volt a fertőzésveszély.” E körülmények ellenére az intézmény egyre erőteljesebb, európai rangú orvosi teljesít-

ményt termelt ki magából – elég itt csupán Brandt József sebészeti vagy Purjesz Zsigmond belgyógyászati tevékenységére gondolnunk. Tulajdonképpen elmondható, hogy a kolozsvári magyar nyelvű orvostudományi képzés fejlődése gyakorlatilag utolsó alkalommal volt törtetlen ezekben az évtizedekben, egészen az első világháborút követő főhatalomváltásig. Mint ahogyan Erdély önálló magyar tudományegyetemének is talán ez volt az utolsó, nyugodtabb időszaka. Az 1921-es Szegedre költözést követő negyedik kolozsvári intézményalapítás – vagyis a Ferenc József Tudományegyetem második bécsi döntés utáni újjáalapítása –, valamint az 1945. évi „ötödik kísérlet” – a kolozsvári Bolyai Egyetem létrehozása – egyaránt tiszavirág-életű vállalkozásoknak bizonyultak. Jóllehet mindkét esetben az így létrejövő intézmények orvosi karokat és igen komoly orvosi képzést is tartalmaztak, az 1948-as romániai tanügyi reform eredményeként az akkor még magyar nyelvű képzést nyújtó orvostudományi kar végérvényesen Marosvásárhelyre költözött.

Az üdvözetünk elején említett anyanyelv- és szaknyelvápolási küzdelem orvosi tekintetben ma is elsősorban Marosvásárhelyen zajlik. Ahogyan néhány évszázaddal ezelőtt Váradi Lencsés György a magyar orvosi-élettudományi szaknyelv megteremtésébe következetes, kitartó munkát fektetett, úgy végeznek ma áldozatos, olykor valóban emberfeletti munkát a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar oktatói az erdélyi magyar nyelvű orvosi képzés újraindítása érdekében.

A 13 esztendeje működő egyetemünk, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrejötté sorban immár a hatodik önálló magyar egyetemalapítási kezdeményezés Kolozsváron. Bízunk benne, hogy értékeremtő és időtálló kezdeményezésnek fog bizonyulni. Mint ahogyan abban is, hogy jóllehet intézményünk keretében orvostudományi kar nem működik, közösség-, identitás- és anyanyelv ápolási törekvéseinkkel hozzájárulhatunk a félezer éves magyar orvosi nyelv újabb évszázadokig történő fennmaradásához, fejlődéséhez.

Üdvözlő sorainkat a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Rektori Hivatalának otthonul szolgáló kolozsvári ingatlanunkból, az úgynevezett Bocskai-házból írjuk, abból az épületből, amelynek egy része talán a Lencsés kéziratát az 1570-es években bekötött, de kiadni már nem tudó Heltai családnak, a másik része a padovai orvos-botanikus Johannes Hertelius (1565–1612) családjának, azaz Dávid Ferenc családjának egykori tulajdona volt. Eme korokon, határokon, embe-
reken túlívelő közelség jegyében is küldjük üdvözetünket a „Félezer éves magyar orvosi nyelv – Lencsés György Emlékelőadások” tematikájának szentelt előadás-sorozat szervezőinek és résztvevőinek, barátainknak és nemzetársainknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hóman Bálint: Előszó. In: *Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története.* Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1941, 3.

Márki Sándor: Az egyetem eszméje Erdélyben. In: *Emlékkönyv a kolozsvári M. K. Ferencz József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei, a magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. Vándorgyűlése tagjai részére*. Kiadta a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Ministerium költségén a kolozsvári egyetem orvosi kara, Budapest, 1903, 12, 13.

Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012, 213–214.

VARGA BENEDEK

a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgatója

Amikor a híres szótáríró, Ambrosius Calepinus szótára tizedik kiadásához jutott, 1585-ben a magyar nyelvű lexikai anyag is feltűnt a szótárban. Calepinus híres latin szótára először 1502-ben jelent meg Reggio Emiliában. Calepinus halála után utódai előbb kétnyelvűvé (latin–görög), majd gyorsan poliglott szótárrá bővítették a művet. A klasszikus nyelvek közül a reformáció igényei miatt a héber anyagot vették fel először, majd a korszak vernakuláris nyelvei is besoroltattak: előbb a toszkán és a kasztíliai, majd a francia és a német. Az 1585-ös bázeli kiadás három újabb és addig mellékesnek tűnő nyelvet is beemelt az akkora már tíznyelvűvé vált szótár lexikai anyagába: a magyart, a lengyelt és az angolt. A szótár végül 1590-től 11 nyelvűvé vált, és tovább már nem bővült.

Hogy Ambrosius Calepinus számára mit jelentett Magyarország, azt az eredeti, 1502-es kiadás Buda címszavánál találjuk meg: „A kereszténység három legfényesebb városának egyike. Míg Velence a vizek, Firenze a síkság, addig Buda a dombokra épült városok közül emelkedik ki nagyságával”. Nem kétséges Mátyás udvarának szellemi kisugárzása halála után 12 évvel még széles körben ismert volt, hiszen ez magyarázhatja városunk ilyen értelemezését.

A szótár nyelveinek folyamatos bővülése ugyanakkor jelezte, ahogy egy-egy ország gondolkodása, tudományos életének fórumai mikor kezdtek elszakadni a kizárólagos latin nyelvű szóhasználatától, és mozdultak el a később nemzetivé váló nyelvek felé. A nyugati kultúrák esetében mindez egy folyamatos fejlődés kezdetét jelezte. A magyar szellemi életet, a magyar tudományos fejlődést a XVI–XIX. század között számos óhatatlan és elkerülhetetlen visszacsúszás, a politikai, gazdasági, népesedési viszonyok alakulásának kedvezőtlen körülményei hátráltatták annyira, hogy a XIX. század elején szinte az alapoktól kell a szellemi életet, ideértve a szépirodalom és a tudomány nyelvét is felépíteni. De mindez 400 évvel korábbi jelenségekre tudott már ekkor is támaszkodni.

Nagyon fontos ezért a rendezvény korszakválasztása, hiszen a magyar nyelvű tudományosság kezdetei – belesimulva az európai irányzatokba – szintén a XVI. század során jelentek meg, és joggal kell ennek vizsgálatát már a késő reneszánsz és a kora újkor időszakában megkezdeni. Jelzi

természetesen a magyar nyelvű tudományosság korlátait, az intézményi szerkezetek gyengeségét, elnagyoltságát vagy éppen a harcok miatti pusztulását, hogy míg a nyugat-európai szerzők a korszakban latinul írott műveinek fordítása pár évvel vagy évtizeddel később megtörténik, addig meghatározó magyar nyelvű hazai tudományosságról a XIX. századig nem beszélhetünk.

A konferencia alapvető jelentőségű témához nyúlt tehát, és időben, tárgyában és földrajzilag kellően széles sávban vizsgálja a magyar nyelvű orvosi irodalom alakulását és fejlődését egészen a jelenkori jelenségekig kitekintve.

Sok sikert és jó munkát kívánok az előadásokhoz és az eszmecserékhez!

VÁRADITAMÁS

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete helyettes igazgatója

AZ AKADÉMIA (A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG) ÉS A SZAKNYELVEK: AZ ORVOSI NYELV SZEREPE AZ AKADÉMIA SZAKNYELVI MUNKÁJÁBAN A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete nevében tisztelettel köszöntöm a félezer éves magyar orvosi szaknyelv múltját és jelenét átfogó tudományos ülést, amelyet az Akadémia Orvosi Tudományok és Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya (számos más további tudományos intézménnyel, szervezettel és társasággal) együttesen szerveztek. Az orvosi nyelv tudatos művelése, gondozása – noha alapvetően az adott terület képviselőinek ügye – igazán eredményesen a szaktudományok és a nyelvtudomány együttműködésével lehetséges ma is.

Mint nyelvészek tudjuk és viseljük a felelősséget akkor, amikor a magyar nyelv koronként változó, de mindenkor szükséges és időszerű kiművelését, fejlesztését, a nyelvi esélyegyenlőség elősegítését tartjuk szemünk előtt, és próbálunk megfelelni a XXI. század kihívásainak.

Amikor elődeink *A hazai nyelv művelésére fölláttató tudós társaságról* döntöttek (1827), a magyar nyelv megőrzését és művelését mindenek elé helyezték. A kiművelésre összpontosítva dolgozott ki és irányított a Tudós Társaság nagyszabású programot szak- és műszótárak összeállítására, a szakszókészletek bővítésére. Ezekbe a gyakorlati munkákba a szaktudományok művelői is igen nagy számban bekapcsolódtak. A reformkori és az azt megelőző nyelvújítás nálunk is, miként máshol is, szaknyelvújítás is volt.

A szaktudományok nyelvének akadémiai gondozásában az orvosi nyelv igen fontos szerepet kapott. Vegyük például a híres orvosprofesszor, Bugát Pál tevékenységét, aki magyarul oktatott, és magyar nyelvű orvosi folyóiratot indított *Orvosi Tár* címen (1831-ben). Orvostudományi könyvei (*Bonctudomány, Sebészség*) mellett kiadta a kor legjelentősebb műsúlygyűjteményét, a *Természettudományi szóhalmazt*.

AZ ORVOSI NYELV TÖRTÉNETE – A KONFERENCIA PROGRAMJA

A jelen rendezvény címe és műsora alapján – emlékülés. Lencsés György (1530–1593) halála után 420. évvel olyan „emlékelőadások” hangzanak el, amelyek átfogják a magyar orvosi szaknyelv több mint félezer évét, a XVI. századtól napjainkig.

A Váradi Lencsés György szerkesztésében kéziratban ránk maradt XVI. századi orvosi könyv (*Ars Medica*) a magyar nyelvű természettudományi irodalom és a magyar nyelvű orvosi szaknyelv alapköve, ahogy Szabó T. Attila, a kézirat helyreállítója és a mű digitális változatának készítője megállapította. A XVI. századi magyar orvosi könyv nyilvánvalóan nem csak az emlékezés miatt aktuális. Bizonyára ma is időszerűek a nyelvi, kulturális, tudományos értékei. A tudományos értekezés, miközben évszázadokat fog át, elsősorban a XXI. századra irányítja a figyelmet. A történetiségre és a múlton keresztül a jövőre.

A MÚLTRÓL. AZ ORVOSI SZAKNYELV TÖRTÉNETÉBŐL

A „nemzetközi” orvosi szaknyelv évezredek múlta tekint vissza. Meghatározó elemei, a szakszavak, a görög orvoslás tudományos munkáin alapulnak, majd különböző korok latin nyelvi elemeivel bővültek. A nemzetközi szakszókincs mindenütt a nemzeti nyelvek saját szavaival egészült ki. Nálunk a XVI. századtól kezdve folyamatosan, középpontba állítva a magyarosítás igényét, amelynek fő képviselői Szenczi Molnár Albert, Apáczai Csere János, Pápai Páriz Ferenc voltak.

A XIX. századra, az orvosi nyelvbe beépültek a magyar köznyelv és népnyelv elemei, a szaktudományok, a biológia, kémia stb. szakszavai. Mindeközben az orvosi nyelv szakszavai is „kiszivárogtak” a köznyelvbe. Mindezek a nyelvi rétegek, nyelvváltozatok kölcsönösen hatnak egymásra; az orvosi szaknyelv a XX. század végéig mégis megőrzi sajátos elkülönültségét, zártságát.

AZ ORVOSI NYELV JELENE. AZ ANGOL HATÁSA ÉS SZEREPE.

NYELVI REGISZTEREK Az orvosi szaknyelv szóanyagarculata kettős: jelentős részének van magyar alakja és/vagy megfelelője, az elnevezések együtt élnek (*vena, véna, visszér*), más részére maradt a latin, vagy csak körülírások használatosak. Az írásmódban is él a kettősség: a szaknyelvben megmaradt a latin helyesírás, a magyar közszókincs részévé vált szavakat magyarosan írjuk (*pulzus, diagnózis*).

Az angol világméretű térhódításával (*lingua franca*) megerősödött a magyar orvosi nyelv „elangolosodása” is, ma már *orvosi angolról* is beszélünk. Részben amiatt, hogy az egyes, még újabb tudományágak szókincse is angol, másrészt az orvostudomány nemzetközi voltából adódóan. A kérdés az egész magyar tudományos nyelvet érinti. Érvényesíteni kell a *lingua academicát* (Kiss Jenő): a nemzetközi érintkezés nyelve az angol, de hazai közegben legyen, maradjon a magyar.

TEENDŐK. MIT LEHET TENNIÜK – A NYELVÉSZEKNEK? Jó-e az orvosi szaknyelv „elangolosodása”? Ezt a kérdést sokan fölítették, és többféle választ adtak, adnak rá. Egyrészt szükség szerű a tudományok nemzetközisége szempontjából. Másrészt erőteljesen megfogalmazódott, hogy tenni kell a magyar tudományos szaknyelv megőrzése és korszerűsítése érdekében. Megerősödtek a szaknyelvben a magyarítási törekvések. 2001-ben elindult az évente kétszer megjelenő *Orvosi Nyelv* című szakfolyóirat – orvosok és nyelvészek szoros együttműködésében. Az időszerű nehézségek megoldásához a két tudományterület együttműködése vezethet el. A nyelvész azonban ilyenkor „csak” segítő, tanácsadó lehet.

TEENDŐK, TERÜLETEK A megnövekedett, kiszélesedett tudásanyag következményei

- a kontaktushatások feltárása, a pontos fogalmi jelentések egyértelműsítése;
- óriási méretű szakszókincs bővülés, főként angol: nevezéktani rendezés (hazai és nemzetközi), egységesítés;
- szakfogalmak megismertetése, terjesztése; az ismeretterjesztés nyelvhasználata (internetes orvosi tanácsadók);
- következetes és követhető helyesírási elvek és gyakorlat: egybeírás, különírás, toldalékolás, az átírásból adódó kérdések (www.helyesiras.mta.hu);
- az orvosi kapcsolódások területei, eltérő nyilvántartások, nyelvhasználati szinterek; orvos–beteg viszonylatban egyéb nyelvi és nyelven túli szempontok fontossága;
- szaknyelv, szakmai érintkezés, tudományos nyelv: sokirányú (írott, beszélt) szakmai kapcsolattartás;
- az orvosi nyelv pedagógiai vonatkozásai.

BEFEJEZÉS A teendők száma folytatható. Ezt a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat tartalma, témakörei nagyon jól mutatják: az orvosi szaknyelv értékeinek felmutatása, a jelen nyelvállapotának megállapítása, a magyarítások eredményei, normatív és szaknyelvi helyesírás – hogy csak a főbb kérdéseket említsük. Mindezeket a mai akadémiai orvosi és nyelvészeti tudományterületek mai képviselői folytatják. Azok, akik felelősséget éreznek az *orvosi nyelv* jelenéért és jövőjéért.

Ezen gondolatok jegyében kívánok eredményes tanácskozást. A félezer éves magyar orvosi szaknyelvnek pedig változásokban, tanácskozásokban és emlékülésekben gazdag további félezer évét, éveket!

FELHASZNÁLT IRODALOM

Demeter Éva 2010. Az orvosi szaknyelv. In: Dobos Csilla (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció*. Miskolci Egyetem – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 219–241.

É. Kiss Katalin 2004. *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris Kiadó, Budapest.

Fábián Pál 1999. A magyar nyelv művelés története. In: Fábián Pál – Lőrincze Lajos: *Nyelvművelés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 29–38.

Fábián Pál – Magasi Péter szerk. 1992. *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest.

Keszler Borbála 2004. A XVII. századi nyelvújítás és a magyar orvosi nyelv. *Magyar Nyelvőr* 128: 494–501.

Kiss Jenő 2007. Az értelmiség és a szaknyelvek. *Magyar Orvosi Nyelv* 2: 60–63.

Putz Orsolya 2009. Az orvosi nyelv története. *Magyar Orvosi Nyelv* 2: 76–80.

Szabó Mária 2012. A magyar nyelvben meghonosodott latin orvosi és köznyelvi kifejezések. 1. rész. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 24–34; 2. rész. *Magyar Orvosi Nyelv* 2: 75–96.

Szabó T. Attila: Váradi Lencsés György *Egész orvosságról való könyv, azaz Ars Medica* című könyvének tartalomjegyzéke és mutatói mint a XVI. századi magyar orvosi nyelv kincsestára. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 27–41.

GIUSEPPE ZACCARIA

a Pádúai (Padovai) Tudományegyetem rektora

Nagy örömmel nyújtom át a Padovai Egyetem üdvözlét a *Félezer éves magyar orvosi nyelv* témájának szentelt 2013. évi *Lencsés-émlékelőadások* közönségének. Félezer évvel ezelőtt az európai reneszánsz, az újjászületés kora különleges korszak volt: úgy tekinthetünk rá, mint a jelenlegi európai politikai és gazdasági egyesítés, egységesülés forrásvidékére. A nyomtatás felfedezése, az Újvilág felfedezése, az ókori műveltség-, szépség- és gondolkodáseszmények újrafelfedezése, mind hozzájárultak egy új korszak kibontakozásához a művészetben, a tudományban és a filozófiában.

Abban az időben minden bizonnyal az olasz egyetemek voltak az új tudás kialakulásának és terjedésének központjai Európában. Egyben ezek voltak azoknak a fiataloknak a találkozóhelyei, akik aztán hozzájárultak az új műveltség kialakulásához. A Padovai Egyetem, a világ egyik legelső egyeteme (1222) földrajzi helyzete, a tanítás minősége és a tanulás szabadsága miatt különösen vonzó volt az európai fiatalok számára. Példának okáért Andreas Vesalius (1514–1564) is itt végzett, majd egy évvel később ennek az egyetemnek lett a tanára. Az ő munkásságának (*De humani corporis fabrica*, 1543) köszönhető az emberi testre vonatkozó anatómiai ismeretek teljes megújulása.

A Bo-palotában, amelyet az egyetem 1539-ben épített, található az úgynevezett „Negyvenek terme”, ahol az egyetem 40 kiváló hallgatójának (majdnem életnagyságú) képe látható. Közel húsz közülük északnyugat-európai, például Wiliam Harwey (1578–1657) az emberi vérkeringést tisztázó felfedező. A Negyvenek termében szereplők (köztük három magyar, Janus Pannonius, Báthory István és Zsámboki János) közül Zsámboki – latinus nevén Johannes Sambucus – 1531. június 1-jén született Nagyszombatban (ma Trnava, Szlovákia), Pozsonytól északra. Sambucus 1553-tól volt egyetemünk hallgatója, és ittléte alatt Gabriele Fallopi (1523–1562) anatómiai előadásait hallgatta. 1557-ben végzett, ezután Hollandiába és a német fejedelemségekbe utazott (az akkoriban szokásos peregrinációra), majd Bécsben telepedett le, mint II. Miksa császár (1527–1576) udvari orvosa, könyvtárosa és hivatalos történetírója. Itt is maradt egészen haláláig (1584. június 13.).

Sambucus (Lencsés György kortársa) a magyar humanizmus kiemelkedő alakja volt. Útjai során latin és görög kódexeket, érmeket és más tárgyakat gyűjtött. 1564-ben adta ki korának egyik leghíresebb könyvét, az *Emblematát* – a könyv minden oldalán képek (emlékmák) és ókori mitológiai példákat felhasználó, etikai kérdésekkel kapcsolatos idézetek vannak. Sambucus az első, latinul író szerzők között volt, akit nemzeti (francia, holland) nyelvekre fordítottak, és öt alkalommal is újra kiadtak. Keresztül-kasul utazta Európát, és azt az új típusú, tapasztalati úton, a világ megfigyelése révén szerzett reneszánsz bölcsesség- és tudáseszményt képviselte, amelyet például Rotterdami Erasmus (1466–1536) is. Ebben az értelemben Sambucus (azaz Zsámbéki János) is „egyetemes ember”, a reneszánsz legkiválóbb képviselője volt.

Hiszünk abban, hogy a *Félezer éves magyar orvosi nyelv* témájának szentelt 2013. évi *Lencsés-émlékelőadások* kiemelkedő lehetősége: fontos alkalom a Padova és Magyarország közötti egykori szoros kapcsolatok újrafelfedezésére. Egyben reméljük, hogy ez a rendezvény új cserekapcsolatok, együttműködések kiindulópontja is lehet.